

The impacts of quality indicators of residential environment perception on ongoing social interaction in Bagh Shater neighborhood of Tehran

Mohammad hasan saeedi motlagh¹ - Department of Urban Planning, Faculty of Architecture & Urban Planning, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

Naser barati - Department of Urban Planning, Faculty of Architecture & Urban Planning, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

Received: 19 May 2020 Accepted: 23 October 2020

Highlights

- The quality of perception of the residential environment as a tool for urban planners in order to improve and organize the environment, have the ability to provide the necessary ground for the formation and promotion of social interactions.
- Using the residential quality perception index questionnaire by Bonito, Fornara and Bones in 2003, the effect of components of residential perception quality on continuous social interaction using dual regression was explained.
- Among the indicators, the highest impact factor belongs to the maintenance and care of the environment, fixation and the urban road, respectively.
- The indicators of the quality of perception of the residential environment have been able to explain about half of the changes in social interaction.
- There is a significant relationship between social interaction and quality indicators of perception of the residential environment in Bagh Shater neighborhood.

Extended abstract

Introduction

A tool for urban planners to improve and organize the environment of residence, the quality of its perception can provide the requirements for the formation and promotion of social interaction. The obligations of neighborhoods and neighborhood units include the provision of a tool to enhance social interaction and of a place for citizens to meet each other and the management and coordination of civic activities. Accordingly, the purpose of this article is to investigate the effects of the indicators of residential environment quality perception on continuous social interaction.

Theoretical Framework

A factor that affects the quality of life involves the establishment of an appropriate level of collective and social interaction in living environments. The perceived quality of the residential environment is defined as the experience of life satisfaction and happiness. Likewise, the process of perceiving the urban environment is a determining factor in an individual's image drawn and stored of his surrounding environment, and plays a fundamental role in the formation of his residential environment and his satisfaction with it. Environmental perception is a process where one chooses the required data according to his needs from the environment. Environmental quality is complex, and includes the mental perceptions, attitudes, and values of different groups and individuals. The quality of the environment can be defined as a fundamental part of the broader concept of quality of life.

The process of social interaction is the key to the perception of social processes. Environment information is achieved through perceptual processes that are evoked by mental images and guided by human needs. Finally, perception of these

1 Responsible author: shayansaeedimotlagh@gmail.com

processes can help to measure the effects of residential environment perception on social interaction.

Methodology

To investigate the effect of the perceived residential quality indicator on continuous social interaction, this research used the descriptive-analytic procedure and the survey method. The population of the case study involved the inhabitants of the Bagh-Shater neighborhood in Tehran, Iran. The sample size was selected based on factors such as location and urban planning and architecture features. First, the indicators and components of perceived residential quality were assessed, and the qualifications of the perceived residential environment quality indicator were then studied using Bonaiuto, Fornara, and Bonnes's (2003) questionnaire. Finally, the effect of the residential quality indicator on continuous social interaction was analyzed.

Results and Discussion

The results demonstrated that modeling the effects of the perceived residential quality indicator on continuous social interaction confirmed and explained nearly half of the variations therein. The indicators with the highest impact factors included the maintenance and care of the environment, attachment to the place, and urban streets, in that order. With respect to the main hypothesis of the study, there was a significant relationship between social interaction and the quality of perception of the residential environment in Bagh-Shater. This resulted in a positive, almost high correlation between the quality of environmental perception and social interaction, which increased as the quality of environmental perception rose. Based on the obtained results, the best policy to improve continuous social interaction was to enhance the capacity of local communities, thus enabling individuals to maintain the neighborhood spaces where they lived.

Conclusion

The results obtained on the effect of attachment to social interaction were in line with Fisher's (1977). Accordingly, this could be associated to a large extent with the way in which an individual has established social relations with people and social institutions. If it can facilitate the flow of citizenship through man's sense of attachment to the environment, urban space can serve to improve continuous social interaction and, consequently, the quality of the residential environment. The results of this study were in line with the views of Peter Kaltrop (1989) and the new principles and guidelines of urban planning, which have considered the creation of neighborhood units with high walkability as the main factor in establishment of social interactions and enhancement of environmental quality. Moreover, they were consistent with the promotion of social interactions according to the results of Torabi and Rafieian's research, based on the significant impact of the sociability of space, which is a physical characteristic of space, indicating the effect of the environmental quality in promotion of social interactions. This alignment can also be accounted for by the structure of the network of passages and the general ossification of the neighborhood, which plays an important role in formation of appropriate spaces compatible with social interactions despite its old, distressed quality.

Keywords: Perceived Residential Environment Quality, ongoing Social Interaction, Urban Neighborhood, Social Relations, Bagh-Shater.

Citation: saeedi motlagh, M.H., barati, N. (2021) The impacts of quality indicators of residential environment perception on ongoing social interaction in Bagh Shater neighborhood of Tehran, *Motaleate Shahri*, 10(38), 63–76. doi: 10.34785/J011.2021.617/Jms.2021.133.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.



تأثیر شاخص‌های کیفیت ادراک محیط سکونتی بر کنش متقابل اجتماعی پیوسته در محله باغ شاطر تهران

محمدحسن سعیدی مطلق^۱ - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.
ناصر براتی - دانشیار، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

تاریخ دریافت: ۳۰ اردیبهشت ۱۳۹۹ تاریخ پذیرش: ۲ آبان ۱۳۹۹

چکیده

کیفیت ادراک محیط سکونتی به‌عنوان ابزار برنامه‌ریزان شهری به منظور ارتقا و ساماندهی محیط، قابلیت فراهم‌کردن بسترهای لازم برای شکل‌گیری و ارتقای کنش متقابل اجتماعی را دارند. وظایف واحدهای همسایگی و محلات را می‌توان ابزاری برای افزایش تعاملات اجتماعی، مکانی برای رویارویی شهروندان با یکدیگر و مدیریت و هماهنگ‌سازی فعالیت‌های شهروندی بیان کرد. بر این اساس، هدف مقاله حاضر بررسی تأثیر شاخص‌های کیفیت ادراک محیط سکونتی بر کنش متقابل اجتماعی پیوسته است. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و به‌صورت پیمایشی انجام گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه نیز محله باغ شاطر در شهر تهران است. ابتدا به شناسایی شاخص‌ها و معیارهای مؤثر در ارزیابی شاخص‌های کیفیت ادراک محیط سکونتی پرداخته شد و با استفاده از پرسشنامه شاخص کیفیت ادراک محیط سکونتی به وسیله بونیتو، فورنارا و بونز در سال ۲۰۰۳، تأثیر مؤلفه‌های کیفیت ادراک محیط سکونتی بر کنش متقابل اجتماعی پیوسته با استفاده از رگرسیون دوگانه تبیین شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که شاخص‌های کیفیت ادراک محیط سکونتی توانسته نزدیک به نیمی از تغییرات کنش متقابل اجتماعی را تبیین کند. به طوری که در میان شاخص‌ها، بیشترین ضریب تأثیر به‌ترتیب متعلق به نگهداری و مراقبت از محیط، تعلق خاطر و راه شهری است. با توجه به نتایج حاصل شده، به نظر می‌رسد تقویت ظرفیت اجتماعات محلی مبتنی بر توانمندسازی افراد برای حفظ و مراقبت از محل زندگی‌شان و تشریک مساعی با سایر اهالی برای رفع مشکلات محیطی می‌تواند به نحو معناداری کنش متقابل اجتماعی پیوسته را نیز تقویت کند.

واژگان کلیدی: کیفیت ادراک محیط سکونتی، کنش متقابل اجتماعی پیوسته، محله شهری، روابط اجتماعی، باغ شاطر.

نکات برجسته

- کیفیت ادراک محیط سکونتی به‌عنوان ابزار برنامه‌ریزان شهری در جهت ارتقا و ساماندهی محیط، این توانایی را دارد که زمینه لازم را برای شکل‌گیری و ارتقای کنش متقابل اجتماعی فراهم نماید.
- با استفاده از پرسش‌نامه شاخص کیفیت ادراک محیط سکونتی توسط بونیتو، فورنارا و بونز در سال ۲۰۰۳، تأثیر مؤلفه‌های کیفیت ادراک محیط سکونتی بر کنش متقابل اجتماعی پیوسته با استفاده از رگرسیون دوگانه تبیین شد.
- در میان شاخص‌ها، بیشترین ضریب تأثیر به‌ترتیب متعلق به نگهداری و مراقبت از محیط، تعلق خاطر و راه شهری است.
- شاخص‌های کیفیت ادراک محیط سکونتی توانسته نزدیک به نیمی از تغییرات کنش متقابل اجتماعی را تبیین کند.
- میان کنش متقابل اجتماعی و کیفیت ادراک محیط سکونتی در محله باغ شاطر رابطه معناداری وجود دارد.

۱. مقدمه

انسان موجودی تأثیرپذیر از محیط است و همان طور که از محیط تأثیر می‌گیرد، بر محیط تأثیرگذار است. مطالعات چندی بیان می‌دارند که واحدهای همسایگی محلی می‌توانند تعامل اجتماعی میان افراد را ارتقا بخشند. مردم نیز برای پاسخ‌گویی به نیاز تعامل اجتماعی خود، در فضاهای محل زندگی حضور می‌یابند (Cooper & Francis, 1998: 52). دیدگاه‌های تعاملی در مکاتب روان‌شناسی بر این باورند که انسان با محیط ارتباط برقرار می‌کند، در آن دخل و تصرف می‌کند و از آن تأثیر می‌پذیرد. با تأکید بر دیدگاه‌های اقتصادی و جمعیتی و کم‌توجهی به نیازهای دیگر انسان، محیط زندگی از کیفیت لازم کم‌بهره می‌ماند و ساکنان محیط‌های سکونتی با کم شدن کنش متقابل اجتماعی در زندگی دچار نوعی بی‌هویتی می‌شوند. علاوه بر این به دلیل مشکلات موجود در شهرهای بزرگ، گریزی از گسترش مجموعه‌های از پیش طراحی شده و انبوه وجود ندارد و توجه به جنبه‌های انسانی چنین مجموعه‌هایی ضرورت می‌یابد (Bahraini, 1999: 28). اما آنچه در جوامع امروزی مشاهده می‌شود، کاهش سطح ارتباط افراد با یکدیگر است؛ چنان که با افزایش اندازه، وسعت شهرها، سرعت، تراکم و غیره، مدنیت، شهروندی و روابط اجتماعی که از اصول اولیه شهری محسوب می‌شود، ضعیف شده‌است. کیفیت محیط شهری، جنبه‌ای از کیفیت زندگی است که نه تنها به حوزه برآورده‌سازی نیازهای مادی انسان توجه دارد، بلکه به تأمین و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی و توسعه اجتماعات که بر الگوهای رفتارهای اجتماعی آن‌ها تأثیرگذار است، توجه نموده‌است (Rafeiyan & Mavlouidi, 2012: 9). محققان با تمرکز بر نیازهای فضایی انسان در محیط زندگی، موارد متعددی از جمله تعامل اجتماعی را مهم دانسته‌اند. ویژگی‌های حاکم بر مطالعات انسان و محیط نشان می‌دهد مطالعه فضای کالبدی، مستلزم ملاحظه فعالیت‌ها در آن است. بازگر بر ماهیت جمعی - رفتاری فضاهای فعالیت تأکید داشته و به کنش متقابل در فضاهای فعالیت در جایگاه قابلیت برای فضا اهمیت داده‌است (Barker, 1968: 76). در واقع اهمیت اجتماع‌پذیری فضا به حدی است که بسیاری از نظریه‌پردازان بر تأثیر این کیفیت بر کنش متقابل اجتماعی و دل‌بستگی به مکان زندگی تأکید نموده‌اند (Pol, 2002: 13). میزان موفقیت فضای عمومی با مقدار استفاده از آن فضا و حضور انسان در آن متناسب است. از این رو معماری و شهرسازی باید در پی افزایش کنش متقابل اجتماعی و همبستگی انسان‌ها باشد (Danshpour & Charkhechian, 2007: 21). امروزه شهرهای سراسر دنیا، روش متفاوتی از زندگی را تجربه می‌کنند و رشد و توسعه شهرها تغییرات اجتماعی وسیعی را به دنبال داشته‌است. وجود نداشتن کنش متقابل اجتماعی در واحدهای همسایگی و محلات به تنهاتر شدن افراد و انزوای آنان و روی آوردن به فضای مجازی بیش از پیش انجامیده‌است. این مسئله پیامدهای جبران‌ناپذیر و ناهنجاری‌های اجتماعی را به دنبال خواهد داشت. در ایران، به دنبال افزایش شهرنشینی و سرعت بالای تغییرات در بافت‌های شهری به دلایل مختلف، کیفیت محیط در محلات شهری به شدت تنزل یافته‌است. از سوی دیگر، بر کنش متقابل اجتماعی به‌عنوان عاملی متأثر از ارتباطات اجتماعی به‌عنوان حلقه گم شده بسیاری از طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های شهری تأکید شده‌است (Fathi, 2012: 65).

مشخصات جمعیتی و اجتماعی یک محله بر نحوه تعامل ساکنان با هم و نحوه استفاده از فضاهای مشترک داخل محله تأثیر می‌گذارد. عواملی چون ویژگی پاسخ‌دهنده در چرخه زندگی (شامل سن، وضعیت تأهل و حضور فرزندان در خانه)، وضعیت مالکیت (مالک یا مستأجر)، طول مدت اقامت، سطح تحصیلات و درآمد سالانه، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مرتبط با تعامل اجتماعی را در بر می‌گیرند. عواملی که می‌توانند تعامل اجتماعی را در یک محله برانگیزند، به دو دسته متغیرهای اجتماعی و ویژگی‌های کالبدی تقسیم می‌شوند. ویژگی‌های فیزیکی به‌عنوان عناصر طراحی مؤثر در فضاهای بیرونی، تعاملات اجتماعی را تشویق می‌کنند یا خود عاملی برای عدم ایجاد چنین کنش‌هایی می‌شوند. ویژگی‌های فیزیکی می‌تواند مردم را در ماندن در فضا و حفاظت و مراقبت از آن تشویق کنند. وجود موضوعات و عناصر جذاب و همچنین فضای سبز کافی، فرصت‌هایی را برای فعالیت اجتماعی و بهبود پیوندهای اجتماعی در میان ساکنان به‌وجود می‌آورد، بنابراین تعاملات اجتماعی یکی از مهم‌ترین جلوه‌های فضاهای شهری موفق است. هر چه افراد زمان بیشتری را در فضای محله سپری کنند، بیشتر به درگیری در فعالیت‌های محله ترغیب می‌شوند (Haggerty, 1982: 362).

فرضیه اصلی تحقیق، وجود ارتباط معناداری بین کیفیت ادراکی محیط سکونت با تعاملات متقابل اجتماعی در واحد همسایگی است. همچنین فرضیه‌های فرعی نیز به قرار زیر است:

- رابطه معناداری بین خوشایند بودن فضای محله با کنش متقابل اجتماعی وجود دارد.
 - امکان رفت‌وآمد مناسب و وجود فضای مناسب برای پارکینگ اتومبیل‌ها در محله از طریق اثرگذاری بر کیفیت ادراکی محیط بر کنش متقابل افراد اثر مثبت دارند.
 - افزایش خدمات رفاهی از طریق اثرگذاری بر کیفیت ادراکی محیط بر کنش متقابل افراد اثر مثبت دارند.
- برقراری سطح مناسبی از تعاملات جمعی و کنش متقابل اجتماعی در محیط‌های زندگی به صورت یکی از مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت زندگی، از ویژگی‌های محیط انسان‌ساخت تأثیر می‌پذیرد. مطالعه موردی در این مقاله، محله باغ شاطر در تهران است. بدین ترتیب این مقاله می‌کوشد برای بررسی مؤلفه‌های محیطی مؤثر بر کنش متقابل اجتماعی، شاخص‌های کیفیت محیط سکونتی را به‌عنوان مبنای سنجش خود برگزیند و بر آن است تا تأثیر هر کدام از این شاخص‌ها را بر ایجاد کنش متقابل اجتماعی میان ساکنان محله باغ شاطر مورد بررسی و سنجش قرار دهد. بنابراین آیا کیفیت ادراکی محیط سکونت می‌تواند بر تعاملات متقابل اجتماعی در محلات تأثیر بگذارد؟

۲. مبانی نظری

۲.۱. کیفیت ادراک محیط سکونتی

با وجود تغییرات اساسی در پیوندهای مردم در دوره مدرنیته، تک‌انگاری‌ها به این نتیجه رسیدند که هنوز در شهر روابط اجتماعی قوی وجود دارد (Gans, 1962: 17). فضاهای عمومی الگوهای پیچیده‌ای از عملکردها و دربردارنده مفاهیم و معانی متنوعی هستند که شناخت و درک چگونگی این روابط می‌تواند در طراحی با کیفیت

ترسیم نقشه‌های ذهنی و امثال این‌ها وجود دارند؛ که با توجه به ویژگی‌های محیطی هر محدوده‌ای، می‌توان روش متناسب با آن را برگزید.

موضوع کیفیت محیط شهری از جمله موضوعات مورد توجه برنامه‌ریزان شهری و کارشناسان حوزه‌های مختلف علوم انسانی، به‌خصوص در دهه اخیر بوده و تعاریف متعددی از مفهوم کیفیت محیط در شهرها از جانب محققان ارائه شده است. بسیاری از پژوهشگران به بازشناسی این مفهوم پرداخته‌اند. کیفیت محیط موضوعی پیچیده و دربرگیرنده ادراکات ذهنی، نگرش‌ها و ارزش‌های گروه‌ها و افراد مختلف است (Porteous, 1971: 155). کیفیت محیط را می‌توان به‌عنوان بخش اساسی از مفهوم گسترده‌تر کیفیت زندگی تعریف کرد (RIVM, 2002: 13). کیفیت محیط از برآیند کیفیت اجزای متشکله یک ناحیه معین حاصل می‌شود، اما بیشتر از اشاره به جمع اجزای سازنده محیط، بر ادراک کلی از یک مکان دلالت دارد (Van Kamp et al., 2003: 9). با این حال به‌طور کلی کیفیت محیط شهری را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: کیفیت محیط شهری عبارت است از شرایط اجتماعی-فرهنگی و کالبدی محیط شهری که نشان‌دهنده میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از آن محیط است. در واقع «یک محیط با کیفیت بالا، حس رفاه و رضایت‌مندی را به جمعیتی که در آن ساکن‌اند به‌واسطه ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی یا نمادین باشند، منتقل می‌کند» (Lansing and Marans به نقل از Van poll, 1999: 17).

۲.۲. کنش متقابل اجتماعی

زندگی اجتماعی صحنه تجلی انواع ارتباطات و تعاملات اجتماعی میان افراد است. افرادی که به‌منظور تحقق اهداف موقعیت اجتماعی بایستی به نحو معناداری با یکدیگر ارتباط برقرار کنند (Salibi, 2011: 102). کنش متقابل اجتماعی^۱ فرآیندی است که با برقراری ارتباط^۲ میان کنشگران آغاز می‌شود و شکل‌گیری رابطه اجتماعی^۳ میان آنان و جریان یافتن این رابطه را در گذر زمان ممکن می‌سازد. گابریل تارد و گئورگ زیمل نخستین جامعه‌شناسانی هستند که به‌طور مستقیم به بررسی این فرآیند پرداخته‌اند. نگرشی که بر پایه آن جامعه‌شناسی خرد شکل گرفت. پس از آن گروه بسیاری از جامعه‌شناسان در راهی که تارد و زیمل گشوده بودند، گام نهادند و طی یک سده فرآیند کنش متقابل اجتماعی را به یکی از مهم‌ترین موضوعات علم جامعه‌شناسی مبدل ساختند (Ejtehad, 2004: 2). چنین دیدگاهی به جای متمرکز شدن بر موقعیت اجتماعی علل رفتار افراد، بر طبیعت کنش متقابل اجتماعی که بین افراد اتفاق می‌افتد، متمرکز است. بنابراین در زمینه کنش متقابل اجتماعی داشتن هدف و نظارت، زمینه و بستر تعامل اجتماعی را به وجود می‌آورد و همین حس قلمرو و نظارت و کنترل در یک محله زمینه و بستر تعامل اجتماعی را میان ساکنان به‌وجود می‌آورد (Parsons, 1972).

در میان جامعه‌شناسانی که بررسی فرآیند کنش متقابل اجتماعی را در کانون توجه خود قرار دادند، می‌توان دو گروه را از یکدیگر متمایز

فضاهای شهری تأثیرگذار باشد (Behzadfar & Tahmasebi, 2013: 18). روابط اجتماعی و همسایگی در محلات نمود می‌یابد و محله منطقه‌ای است شامل افرادی که از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و جمعیت‌شناختی مشابه هم هستند (Sharepour, 2012: 193). نظام همسایگی مهم‌ترین مؤلفه تعاملات انسانی در عرصه‌های مختلف اجتماعی است. معمولاً به نظام همسایگی، نظام اجتماع نیز گفته می‌شود (Khatibi, 2017: 114). محله به‌عنوان سطح میانه تحلیل به نسبت خانه و شهر، فضایی را فراهم می‌آورد که در نظر گرفتن فرآیندها و ساختارهای عمومی و خصوصی را ممکن می‌سازد؛ همچنین مطالعات پیشین نشان از آن دارند که محله پل میان خانه و شهر در فعالیت‌ها و نگاه مردم است (Bonaiuto & Bonnes, 1996: 38). در مقاله «فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی» نیز فرآیند اجتماع‌پذیری و ارتقای حیات جمعی درون فضاهای عمومی را مبتنی بر پذیرا بودن فضا برای افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی، تأمین آسایش روانی و فیزیکی، لذت بردن افراد و گروه‌های اجتماعی از حضور در فضا و حضور اجتماعی فعال و مداوم در فضا دانسته‌اند (Danshpour & Charkhchian, 2007). در تئوری مکان در روان‌شناسی محیط، کیفیت ادراکی محیط سکونتی به‌عنوان تجربه‌ای از خوشی یا خوشنودی گرفته شده از زندگی در مکانی خاص تعریف می‌شود (Canter, 1977).

طبق نظریات گشتالت، ذهن انسان متشکل از ادراکات کلی معناداری است که این ادراکات از طریق تداعی با یکدیگر ارتباط یافته و بدین گونه پدیده‌ها را تفسیر می‌کنند (Naghizadeh, 2007: 122). بدین صورت می‌توان گفت که مکان، زمانی شناخته می‌شود که تصویرهای ذهنی اولیه، خاطرات و تجربه‌های ما و به نوعی خود ما را تداعی کنند. برای درک سازوکارهای شناخت ما از محیط و شیوه به یاد آوردن موارد آن، تحقیقات گسترده‌ای انجام شده است. شیوه اصلی کار برای رسیدن به این هدف، ترسیم نقشه ذهنی است؛ یعنی پدیدار ساختن تصویر ذهنی محیط که افراد به آن شکل می‌دهند و از آن به‌عنوان الگوی رفتارشان در شهر استفاده می‌کنند (Madanipour, 2000: 98). حافظه، بخش مهمی از شناسایی محیط به حساب می‌آید (Gifford, 1998: 16). به همین ترتیب فرآیند ادراک محیط شهری، نقش اساسی در ترسیم و ذخیره‌سازی تصویر ذهنی شخص از محیط اطراف را داشته و عاملی تعیین‌کننده برای شکل‌گیری محیط سکونتی فرد و نیز میزان رضایت وی از محیط بازی می‌کند.

ادراک محیطی، فرآیندی است که از طریق آن انسان داده‌های لازم را براساس نیازش از محیط پیرامون خود بر می‌گزیند (Matlabi, 2001: 56). در حقیقت ادراک محیطی، از تعامل و تقابل ادراک حسی و اطلاعات شناختی که در ذهن انسان ذخیره شده‌اند، حاصل می‌شود. در این فرآیند، نقش محیط به‌عنوان عامل اساسی در رشد، توسعه و در نهایت یادگیری مورد توجه قرار می‌گیرد (Marans, 2003: 65). فرآیندهای ادراک و شناخت، هم در مرحله جمع‌آوری اطلاعات و هم در مرحله تعبیر و تفسیر آن‌ها، تحت تأثیر عوامل روان‌شناختی (مانند نیازها، انگیزه‌ها و اکتسابات پیشین ...) متعددی قرار می‌گیرند که خود آن‌ها نیز از شرایط محیطی تأثیر می‌پذیرند (Mortazavi, 2001: 90). برای دریافت تصویر ذهنی افراد از محیط و همچنین شناخت ادراکات محیطی آنان روش‌های مختلفی همچون پرسشگری، ترسیم بردارهای حرکتی،

- 1 Social Interaction
- 2 Communication
- 3 Social Relationship

محلّه، شهر، سازمان‌ها و... کنش‌های متقابل گروهی جهت یکسانی ندارند و ممکن است به صورت همکاری و سازگاری که اصطلاحاً آن را کنش‌های متقابل پیوسته نامیده‌اند، باشند که به صورت تعاون، همکاری و یکی بودن خود را نشان می‌دهد. برعکس ممکن است جهت همسویی نداشته باشند و افراد و گروه‌ها برای رسیدن به هدف‌های خود به رقابت و ستیزه‌پردازند و کنش‌های متقابل گسسته را شکل دهند (King, 2002: 87). به عبارت دیگر، محیط برای تأمین تجربه‌ها و رفتارهای انسان توان بالقوه‌ای دارد که در میان افراد بسته به سطح ادراک و شناخت آن‌ها متفاوت است. اطلاعات محیط از طریق فرآیندهای ادراکی حاصل می‌شود که به وسیله تصاویر ذهنی برانگیخته شده و توسط نیازهای انسانی هدایت می‌شوند. در نهایت با شناخت این فرآیندها می‌توان اثرات کیفیت ادراک محیط سکونتی بر کنش متقابل اجتماعی را مورد سنجش قرار داد. در مقاله‌ای تأثیر ویژگی‌های کالبدی فضای باز عمومی در افزایش تعاملات و رفتار اجتماعی، سه عامل جذابیت و زیبایی، امنیت و آرامش و دسترسی و سلسله‌مراتب را بر افزایش تعاملات اجتماعی تأثیرگذار دانسته‌اند (Torabi, 2012). در تحقیق دیگری در شهر تهران با شناسایی متغیرهای اثرگذار بر رضایت‌مندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری، سه متغیر دسترسی به خدمات، امنیت اجتماعی و هویت مکانی را از اثرگذارترین عوامل در رضایت‌مندی شهروندان از فضاهای عمومی معرفی می‌کند (Rafeyan & Khodaie, 2009). آموس راپاپورت از برجسته‌ترین نظریه‌پردازان علوم رفتاری است که به مسائل شهری توجه دارد. او با طرح موضوع کنش متقابل انسان و محیط، به نقش موقعیت انفعالی انسان در فضای شهری پرداخته و حرکت در محیط را مهم‌ترین عامل شناخت محیط و طرح ذهنی می‌داند (Rapoport, 2012).

در تحقیقی که در سال ۲۰۰۶ از تایوان انجام شد، بررسی رابطه بین طراحی محوطه مجموعه‌های مسکونی و میزان تعامل اجتماعی ساکنان صورت گرفته‌است. برای این منظور، پرسشنامه‌هایی بین ساکنان سه مجتمع مسکونی پخش شد. در نهایت، نتایج نشان داد نوع طراحی فضاهای مختلف محوطه از قبیل فضاهای سبز خوش‌منظره، فضاهای بازی، فضاهای گیاه‌کاری شده و فضاهایی که مکان‌های نشستن مناسب دارند، تأثیر بسزایی بر افزایش تعامل اجتماعی ساکنان می‌گذارد (Huang & Chun, 2006). بنابراین در مجموع با بررسی دیدگاه‌های مختلف در زمینه ادراک محیط سکونتی و همچنین کنش‌های اجتماعی می‌توان گفت که مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر کیفیت ادراک محیط سکونتی، ویژگی‌های معماری و امکانات محیط هستند و در زمینه تعاملات اجتماعی، ویژگی‌های زمینه‌ای و وابستگی و تعلق خاطر از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذارند.

۳. روش

به منظور مشخص کردن میزان تأثیر کیفیت ادراکی محیط سکونتی بر کنش‌های متقابل اجتماعی، از مطالعات میدانی براساس روش کمی بهره گرفته شده‌است. این پژوهش براساس هدف از نوع کاربردی و براساس روش و ماهیت، توصیفی-تحلیلی و با روش پیمایشی صورت گرفته و ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه است. محله باغ شاطر که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته، در قسمت

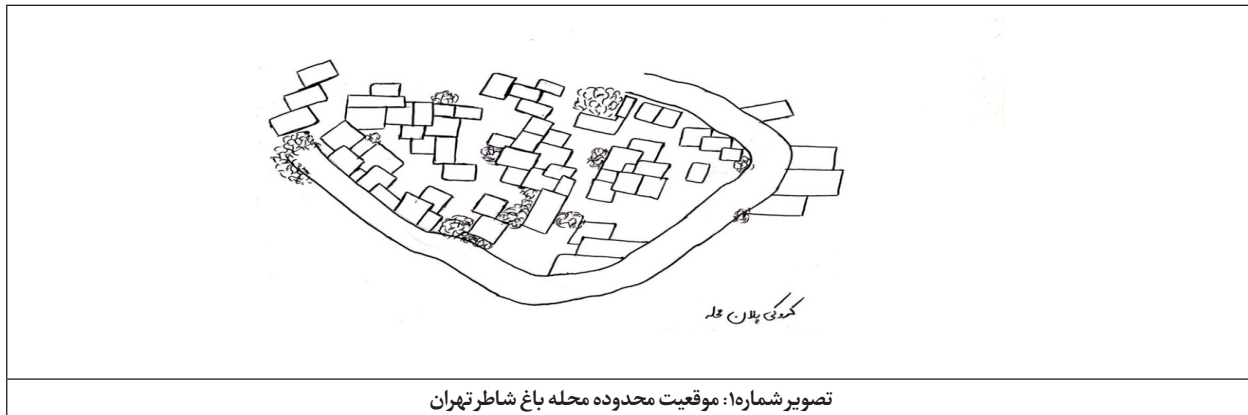
شمرده: نخست گروهی که فرآیند کنش متقابل اجتماعی را کلید درک و شناخت فرآیندهای اجتماعی می‌داند. در این رویکرد پدیده‌های اجتماعی به منزله پیامدهای فرآیند کنش متقابل اجتماعی، موضوع تبیین و تحلیل جامعه‌شناختی قرار می‌گیرند که تأثیر کنش‌های متقابل اجتماعی و کیفیت ادراکی محیط سکونتی می‌تواند در این دسته قرار گیرد. بر این اساس در کنش متقابل اجتماعی، انسان‌ها معانی و نمادهایی را یاد می‌گیرند که می‌توانند این کنش اجتماعی را پایه‌ای برای تفسیر محیط پیرامون قرار دهند. گروه دوم جامعه‌شناسان و نیز روان‌شناسان اجتماعی هستند که در بررسی‌های خود به جای پیامدهای فرآیند کنش متقابل اجتماعی، خود این فرآیند، چگونگی شکل‌گیری و جریان یافتن و نیز ویژگی‌های آن را موضوع کاوش‌های خود قرار داده‌اند. این گروه فرآیند کنش متقابل اجتماعی را به منزله سازوکار تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متقابل میان کنشگران بررسی می‌کند (Homans, 1961: 225).

در نظر جامعه‌شناسان خردنگر، کوچک‌ترین و بنیادی‌ترین واحد یا هسته اجتماعی رابطه‌ای است که میان دو فرد برقرار می‌شود (Tarde, 2003: 74). این رابطه یک فرآیند اجتماعی است؛ زیرا دو ذهن انسانی را در برابر یکدیگر قرار می‌دهد، آن‌ها را با هم درگیر می‌کند و این درگیری در گذر زمان تداوم می‌یابد (Wiese, 1955: 15). چگونگی و میزان پویایی زندگی اجتماعی انسان‌ها به چگونگی و میزان پویایی در این رابطه بستگی دارد. معنایی که کنشگر از تفسیر موقعیت و از تعبیر کنش دیگری به دست می‌آورد، هم محصول خردورزی او و برآمده از تجربه‌های گذشته است و هم نتیجه عواطف و احساسات او نسبت به دیگری، نسبت به کنش دیگری و نیز نسبت به موقعیتی که در آن قرار دارد، است (Homans, 1961: 229). مطالعه چنین کنش متقابل اجتماعی در زندگی روزمره، پرتو روشنی بر واحدهای اجتماعی بزرگ‌تر می‌افکند و واحدهای اجتماعی بزرگ‌تر همچون محله وابسته به الگوهای کنش متقابل اجتماعی می‌شوند. حضور کنشگران در کنار یکدیگر به تنهایی متضمن شکل‌گیری و جریان یافتن یک رابطه اجتماعی نیست. آن‌ها در این حالت فقط یک تجمع انسانی را تشکیل می‌دهند، حال آن‌که فرآیند کنش متقابل اجتماعی زمانی آغاز می‌شود که کنشگران نسبت به یکدیگر در موقعیت پاسخ‌گویی متقابل قرار گیرند و تا زمانی که این موقعیت پاسخ‌گو پابرجا است، فرآیند کنش متقابل نیز ادامه می‌یابد و قطع نمی‌شود (Ejtehadi, 2004: 4).

به نظر ساموئل کینگ، تماس که عبارت از ساده‌ترین و در عین حال اساسی‌ترین مرحله روابط متقابل است، به منزله نخستین مرحله فعالیت متقابل و مقدمه مراحل بعدی به شمار می‌آید. وی دو نوع تماس را از هم تفکیک می‌کند که عبارت است از تماس در زمان و فضا. در تماس در زمان، تماس گروه‌ها با نسل‌های گذشته حتی دورترین نسل‌ها که به صورت آداب و رسوم و انتقال احساسات و خاطرات حاصل می‌گردد. این نوع تماس تأثیر فراوانی در افکار و رفتار گروه‌ها دارد. تماس در فضا نیز شامل ارتباط بین افراد و گروه‌های معاصر در منطقه‌ای معین می‌شود. تماس اولی مبتنی بر روابط صمیمانه و نزدیک مانند رابطه افراد خانواده و روابط دوستان نزدیک یا اجتماعات محلی یا رابطه‌ای که بین گروه‌های نخستین وجود دارد، می‌شود و تماس در حالت دوم عبارت است از روابط غیرمستقیم گروه‌های بزرگ‌تر مانند،

آن احداث می‌شوند. معماری این مراکز و میدان‌ها به دو گونه است؛ نخست فضاهای طراحی نشده، یعنی مراکزی که به تدریج و در طول زمان شکل گرفته‌اند و دارای نقشه طراحی شده‌ای نیستند و نمای سطوح آن‌ها طراحی نشده‌است. نوع دوم مراکزی هستند که نقشه و نمای آن‌ها طراحی شده و دارای شکلی منظم و هندسی است. محله باغ شاطر نیز طبق مشاهدات و بررسی‌های انجام شده دارای دو بخش سنتی (ارگانیک) و جدید است که قسمت سنتی آن حول یک مرکز که میدان محله نام گرفته، شکل گرفته و به نظر می‌رسد اغلب روابط و فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بخش سنتی در این قسمت محله انجام می‌گیرد.

شمالی شهر تهران (منطقه یک شهر) جنوب محله قدیمی دربند و در مجاورت منطقه تفریحی و گردشگری دربند در دامنه جنوبی البرز مطابق تصویر شماره ۱ واقع شده‌است. ساختار فعلی این محله از طراحی نظام‌یافته‌ای حکایت نمی‌کند و بیشتر به نظر می‌آید که محله با گذشت زمان از حالت روستایی خارج شده، به تدریج رشد و توسعه یافته و شکل کنونی خود را به دست آورده‌است. در حقیقت این تغییرات بدون طرح و برنامه‌ریزی مشخص و به صورت خودجوش بوده و در نتیجه ساختار فعلی محله فاقد پویایی و تعریفی مشخص است. در ساختار بعضی محله‌ها مرکز محله به صورت میدانچه‌ای است که در محل تقاطع گذرهای اصلی یا در کنار مهم‌ترین معبر هر محله شکل می‌گیرد و بناهای عمومی و فضاهای تجاری در پیرامون



تصویر شماره ۱: موقعیت محدوده محله باغ شاطر تهران

شده در پیوست مقاله ضمیمه شده‌است). گویه‌های استفاده شده در تحقیق شامل ویژگی‌های معمارانه و طراحی شهری (۲۲ گویه) شامل سه شاخص: فضای معمارانه و طراحی شهری (نُه گویه)، سازماندهی دسترسی‌ها و راه‌ها (هفت گویه)، فضای سبز و پارک (شش گویه)؛ تعامل اجتماعی (۱۶ گویه) شامل یک شاخص: مردم و روابط اجتماعی؛ امکانات (۲۲ گویه) شامل چهار شاخص: خدمات رفاهی (هفت گویه)، خدمات تفریحی (هفت گویه)، خدمات تجاری (سه گویه)، خدمات حمل‌ونقل (پنج گویه)؛ ویژگی‌های زمین (۱۸ مقیاس) شامل سه شاخص: شیوه زندگی (نُه گویه)، سلامت محیط (پنج گویه)، نگهداری و مراقبت (چهار گویه)؛ وابستگی و تعلق خاطر (چهار گویه) و عوامل فردی شامل جنسیت، سن، میزان سواد، شغل و ساکن بافت قدیم و جدید بودن است.

ضریب آلفا کلی محاسبه شده برابر با ۰/۷۹۳ بود که نشان از پایداری و قابلیت اعتماد به ابزار اندازه‌گیری داشت. همچنین این نتیجه با نتایج به دست آمده در پژوهشی در زمینه استانداردسازی پرسشنامه کیفیت ادراکی محیط سکونت همسو بود (Bonaiuto et al, 2003). دامنه پایداری از صفر که دال بر عدم ارتباط است یعنی ابزار اندازه‌گیری در شرایط یکسان، نتایج یکسانی به دست نمی‌دهد تا ۱ یا ارتباط کامل که دال بر آن است که ابزار اندازه‌گیری قابل اعتماد است، متغیر است.

۳.۱. مدل نظری تحقیق

کیفیت ادراکی محیط سکونت، به عنوان مفهوم چندبعدی درک می‌شود که از طریق لیستی از پرسش‌ها با عرض‌های مختلف

جمعیت محله باغ شاطر به طور مجزا مورد آمارگیری قرار نگرفته و محله دربند در کل در حدود ۱۹ هزار و ۷۸۰ نفر و چهار هزار و ۸۵۰ خانوار اعلام شده‌است (Statistical Center of Iran, 2011). به طور تقریبی حدود ۴۰ تا ۴۵ درصد این جمعیت به محله باغ شاطر تعلق می‌گیرد. بدین منظور ۴۰۰ نفر از ساکنان محله باغ شاطر تهران به عنوان نمونه در این تحقیق انتخاب شدند (با استفاده از فرمول کوکران^۱ حجم نمونه مورد محاسبه قرار گرفت) تا پرسشنامه‌های طراحی شده به روش تصادفی ساده بین آن‌ها توزیع گردد. مکان‌هایی از این محله بر اساس عواملی چون موقعیت مکان، تراکم انسانی و ویژگی‌های برنامه‌ریزی شهری و معماری در باغ شاطر انتخاب شدند.

در تبیین ادبیات و سوابق موضوع تحقیق و ارائه مدلی تحلیلی، از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده شده‌است. با استفاده از ادبیات تحقیق و پژوهش‌های صورت گرفته و مطالعه دیدگاه‌های مختلف در زمینه کیفیت ادراکی محیط سکونت و کنش متقابل اجتماعی، پرسشنامه اولیه‌ای تهیه شد و سپس با گرفتن نظرات تنی چند از صاحب‌نظران علوم اجتماعی سعی شده تا روایی پرسشنامه به شیوه صوری تأمین گردد. برای بررسی قابلیت اعتماد یا پایداری گویه‌های استفاده شده در مقاله از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود.

۱۱ شاخص کیفیت محیط ادراکی با مجموع ۸۸ گویه و یک شاخص تعلق خاطر با مجموع چهار گویه ایجاد شدند. مقیاس لیکرت شامل پنج طیف کاملاً موافق تا کاملاً مخالف شکل گرفت (پرسشنامه استفاده

1 Cochran

جدول شماره ۱: پایایی متغیرهای کیفیت ادراکی محیط سکونت و کنش متقابل اجتماعی

متغیرها	مؤلفه‌ها	متغیر	معرف‌ها	آلفای کرونباخ
مستقل	کیفیت ادراک محیط سکونتی	ویژگی‌های معمارانه و طراحی شهری	ظواهر زیبایی ساختمان‌ها- مصالح خوب و مناسب ساختمان‌ها- تناسب بین فضای ساخته شده و فضای باز- دسترسی مناسب راه‌ها- دسترسی مناسب به پارکینگ- عرض مناسب خیابان- ارتباط مناسب با مراکز شهر- موقعیت مناسب فضای سبز و پارک محلی در محله	۰/۷۷۸
		امکانات	ساخت متناسب با افراد معلول و سالمند و کودکان- وجود خدمات در مرکز محله (بهداشتی درمانی- آموزشی- تجاری و ...)- فضای مناسب برای ورزش و سرگرمی- سیستم حمل‌ونقل عمومی- ایستگاه‌های اتوبوس	۰/۶۶۱
وابسته	کنش متقابل اجتماعی در واحد همسایگی	تعامل اجتماعی	ازدحام جمعیت- آرامش و امنیت- ارتباط با همسایگان- مشارکت در امور مربوط به محله	۰/۶۹۸
		ویژگی‌های زمینه‌ای	محله مناسب گذران اوقات فراغت- جو آرام و بی‌تنش- فعالیت‌های جمعی در محدوده- آب و هوای مناسب- آلودگی صوتی- ترافیک- مراقبت ساکنین از محله	۰/۸۳۱
		وابستگی و تعلق خاطر	محله ایده‌آل برای ساکنین- عدم تمایل به ترک محله- مدت اقامت در محله	۰/۸۱۹

نمونه: در این محله ساختمان‌ها زیبا هستند و خوب از آن‌ها نگهداری شده است). بعضی گویه‌ها بسیار طولانی بودند. پایداری درونی ضعیف بعضی از این شاخص‌ها این نقص‌ها را منعکس می‌ساخت. در ادامه بونیتو و همکاران^۳ در تحقیقی در مورد شهرم تلاش کردند تا نسخه جدیدی از شاخص کیفیت محیط ادراکی و تعلق خاطر ارائه دهند. در این تحقیق به منظور ارائه بهتر شاخص، تلاش کردند تا تعداد پرسش‌ها را در هر شاخص کاهش دهند و بر بهبود پایداری درونی کیفیات روانی با انتخاب بهترین پرسش‌های مناسب تأکید داشتند (Bonaiuto et al, 2003). نتیجه این تحقیق، ساختار عاملی مقیاس‌ها را که شامل ۱۹ شاخص کیفیت ادراکی (۱۵۰ گویه در کل) و یک شاخص تعلق خاطر به محله (هشت گویه) بود را تأیید کرد. این مقیاس‌های جدید سطح پایداری و روانی شاخص کیفیت محیط ادراکی و تعلق خاطر را به‌طور قابل قبولی بالا برد. براین اساس، مدل مفهومی تحقیق با اقتباس از مدل‌های نام برده در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است.

۳.۲. تعاریف عملیاتی متغیرهای پژوهش

متغیرهای تأثیرگذار در کیفیت ادراک محیط سکونتی:

۳.۲.۱. ویژگی‌های معمارانه و طراحی شهری

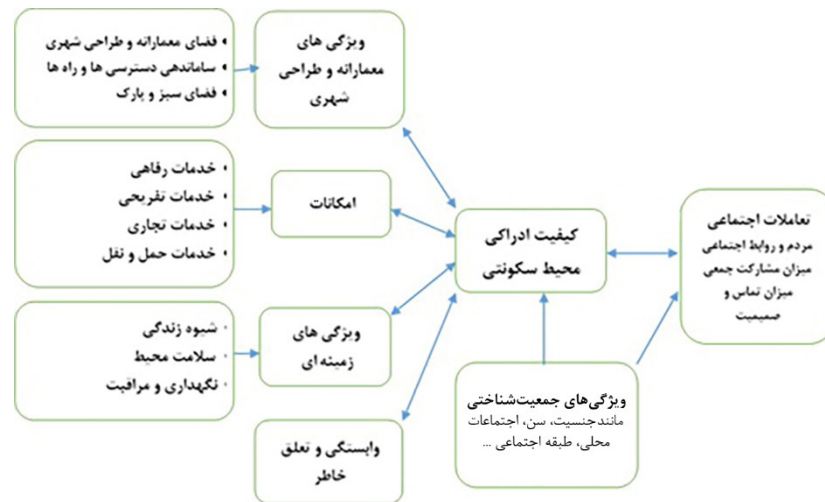
به معنای این که شکل و ظرفیت فضاها و معابر و تجهیزات یک شهر تا چه اندازه با الگو و کمیت فعالیت‌هایی که مردم از روی عادت به آن اشتغال دارند یا اشتغال پیدا خواهند کرد منطبق است؛ یعنی کفایت بسترهای رفتاری برای تطبیق‌پذیری آن‌ها با فعالیت‌های آینده شهر. توانایی دسترسی به افراد، فعالیت‌ها، خدمات، اطلاعات، یا اماکن، شامل کمیت و تنوع عناصری که می‌توان به آن‌ها دسترسی پیدا کرد. یعنی استفاده و دسترسی به فضاها و فعالیت‌ها و ایجاد، تعمیر، اصلاح و مدیریت آن تا چه اندازه توسط کسانی که از آن استفاده می‌کنند و یا در آن‌ها زندگی می‌کنند، صورت می‌گیرد. امروزه حل مسائل دسترسی و بهبود بخشیدن به کیفیت آن‌ها از اهداف عمده شهرسازی است. دسترسی مطلوب آن است که کلیه افراد در هر محدوده اعم از پیر، جوان و معلول با درآمدها و امکانات مختلف را دربرگیرد و امکان انتخاب را برای همه فراهم سازد (Johnston, 1991).

قابل اندازه‌گیری هستند. ادبیات روان‌شناسی محیط سه جنبه اصلی ارزیابی محلی را برجسته می‌کند (Canter, 1983: 672): 92 (Amérgio, 2002): جنبه فضایی (عوارض و سیمای معماری و برنامه‌ریزی شهری)، جنبه انسانی (سیمای روابط اجتماعی) و جنبه‌های کارکردی (خدمات و تسهیلات). به‌طور کلی، دو مدل اصلی پیشنهادی در حوزه کیفیت ادراکی محیط سکونتی می‌توان تشخیص داد. نخست، کیفیت ادراکی محیط سکونتی را به‌عنوان متغیر معیار در نظر می‌گیرد و در جست‌وجوی تعیین متغیرهای پیش‌بینی‌کننده آن بر می‌آید و درصدد است تا اطلاعات مفیدی را برای مدیریت و برنامه‌ریزی شهری فراهم آورد. در مقابل دومین مدل، کیفیت ادراکی محیط سکونتی را به‌عنوان متغیر پیش‌بینی‌کننده دیگر رفتارهای شهری مربوطه مانند تحرک مسکونی یا انتخاب مسکونی به‌کار می‌گیرد (Francescato, 2002: 21). نیاز به ابزارهای قابل اعتماد برای اندازه‌گیری این ساختارها، منجر به دوره طولانی از جمع‌آوری اطلاعات و تحقیق برای ارزیابی ساختار عاملی دو ابزار روانی استفاده‌شده در بسترهای شهری شده است. این دو ابزار به ترتیب شامل مجموعه‌ای از مقیاس‌های اندازه‌گیری کیفیت محیط مسکونی ادراکی^۱ و مقیاس اندازه‌گیری تعلق مکانی^۲ است.

این ابزارها ساختاری مدولار دارند تا به‌طور مجزا مقیاس‌های نسبی را نیز براساس کیفیات محیطی که محققان به آن علاقه‌مند هستند، مدیریت کنند. نسخه اولیه از مقیاس‌های کیفیت محیط مسکونی ادراکی براساس سه معیار که سه جنبه اصلی ارزیابی محله (فضایی، انسانی و کارکردی) را منعکس می‌سازند، پایه‌گذاری شد. تحلیل‌های کمی اولیه جنبه چهارمی را نیز نشان داد؛ توجه به ویژگی‌های زمینه‌ای (به‌عنوان مثال شیوه زندگی محله، بهداشت محیط/ آلودگی و نگهداری و مراقبت) که به لحاظ تجربی تأیید شدند. در این زمینه، داده‌های مفصلی جمع‌آوری شد و پالایش پیش‌رونده ابزارها به‌بار نشست (Bonaiuto et al, 1999; Bonnes et al, 1997). به هر روی، این کار تحقیقی نیاز داشت تا بهبود یابد، به آن خاطر که بعضی مقیاس‌ها تعداد کمی از گویه‌ها را به‌خود اختصاص داده بودند و از این روی محتوایی که اندازه‌گیری می‌شد، زیر حد لازم بود. در بعضی مقیاس‌ها تعداد گویه‌های با مضمون منفی بسیار بیشتر از گویه‌های با مضمون مثبت بودند. بعضی گویه‌ها معنای دوگانه داشتند (برای

1 Perceived Residential Environment Quality (PREQ)

2 Neighborhood attachment (NA)



نمودار شماره ۱: کیفیت ادراکی محیط

۳٫۲٫۲. امکانات

امکانات محیط شهری دربرگیرنده ابعادی روانی است که شاخص هایی همچون رضایت و شادمانی و امنیت را در بر می گیرد. این ها در برخی موارد، رضایت های اجتماعی نیز نامیده می شوند و افزون بر آن دارای ابعادی محیطی (سنجه هایی همچون همه شمول بودن فضا، دسترسی به خدمات و امنیت محیطی) و جنبه های دیگر شامل توجه به فرصت های اجتماعی، سیستم حمل و نقل شهری و اوقات فراغت هستند (Seifolddini, 2002: 375). نخستین گام در مدیریت کیفیت محیط نواحی سکونتی در شهرها، ارزیابی کیفیت محیط شهری است که از عوامل زیادی تأثیر پذیرفته است. از مهم ترین این عوامل می توان به انواع آلودگی محیط زیست شهری (هوا، آب، فاضلاب های شهری، زباله ها و...)، نحوه ارتباطات و دسترسی ها، وجود تسهیلات و خدمات رفاهی، وجود امنیت اجتماعی، توجه به قشرهای خاصی از جامعه، فرهنگ و هویت آن ها و... اشاره کرد. اگرچه این عوامل به صورت مستقل عمل می کنند، تغییر و پویایی هر یک از آن ها بر سایر عوامل موجود در محیط تأثیر می گذارد. بدین ترتیب توجه به این عوامل و سنجش ارزیابی آن ها ما را در بهبود بخشی و ساماندهی محیط شهری یاری می کند (Van Kamp et al., 2003: 9).

متغیرهای تأثیرگذار در کنش متقابل اجتماعی:

۳٫۲٫۳. تعامل اجتماعی

تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو نفر یا بیشتر است که منجر به واکنشی میان آن ها شود و این نوع واکنش برای هر دو طرف شناخته شده است. بنابراین روابط بدون معنا در زمره این تعریف قرار نمی گیرند. البته تعاریف دیگری نیز برای تعاملات اجتماعی وجود دارد؛ به عنوان نمونه تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط می تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت های متناسب و در نتیجه نقش پذیری مردم در فضا و عضویت آن ها در گروه ها و شبکه های اجتماعی است (Danshpour & Charkhchian, 2007: 22).

۳٫۲٫۴. ویژگی های زمینه ای

ارتقای سطح زندگی اجتماعی انسان ها، فراهم ساختن تجربه زندگی هماهنگ گروهی مبتنی بر روش های مردم سالارانه برای ساکنان و همچنین دستیابی به سطح بالایی از پایداری، انگیزه اصلی در ساخت مجموعه هایی از این دست است. ساکنان چنین مجموعه هایی تشویق می شوند با هم زندگی کنند و فعالیت های جمعی داشته باشند. بر این اساس فضاهای شهری عرصه تعامل متقابل انسان ها هستند که داستان زندگی جمعی در آن گشوده می شود. فضایی که همه مردم می توانند در آن حضور یابند و به فعالیت و گذران اوقات فراغت بپردازند. از دیگر عوامل مؤثر در کنش متقابل اجتماعی شهروندان که در ویژگی های زمینه ای خلاصه می شود، ابعاد محیطی و زیست محیطی محل سکونت (از قبیل کیفیت آب و هوایی، آلودگی های صوتی و بصری و...) است (Scotthanson & Scotthanson, 2005).

۳٫۲٫۵. وابستگی و تعلق خاطر

افراد با حضور در مکان ها، اجتماعی می شوند و نگرش ها و رفتارهایشان جهت دهی می شود. به عبارتی، حس تعلق به یک اجتماع در یک مکان، مانع ایجاد احساس بی ارزشی، بیگانگی، انزوا و تنهایی می شود (Helly et al., 2003: 24). حس تعلق و دلبستگی در میان محققان علوم روان شناختی به عنوان احساس ارتباط میان شهروندان، این گونه توصیف می شود: «حسی که افراد از تعلق به یک اجتماع کسب می کنند، حسی است که اعضا برای یکدیگر دارای اهمیت هستند و باور مشترکی وجود دارد که نیازهای اعضا از طریق تعهدشان به یکدیگر برطرف می شود» (McMillan & Chavis, 1986: 14). هنگامی که اعضا به اجتماع خود پایبند باشند، حس تعلق به آن اجتماع به وجود می آید و در نتیجه انتظار می رود که حس همبستگی و نیز میزان ارتباط میان اعضا تقویت شود. به عبارتی، با تقویت فرآیند هویت پذیری، سطح درگیری افراد در اجتماع افزایش پیدا می کند و در نهایت اثرات جانبی این چرخه تمامی اعضا را در بر می گیرد. حس مکان دربرگیرنده عواطف، گرایش ها، باورها و رفتارهایی است که در همبستگی و تعلق با یک مکان خاص فیزیکی ایجاد می شود. مکان ها در انسان «احساس» ایجاد

جدول شماره ۲، میانگین‌های به‌دست‌آمده در هر شاخص را نشان می‌دهد. براساس نتایج به‌دست‌آمده وضعیت هر کدام از زیرشاخص‌های کیفیت ادراک محیطی نشان داده شده‌است. براساس نتایج به‌دست‌آمده شاهد آن هستیم که فضای معمارانه و طراحی شهری مناسب به‌همراه امکانات و خدمات مورد نیاز در محله در سطح متوسطی قرار دارد و شاخص‌های تعامل اجتماعی، عوامل زمینه‌ای و تعلق خاطر بالاتر از میانگین بوده و در سطح قابل قبولی است. برای بررسی سطح معناداری میانگین‌ها با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای به بررسی اختلاف معنادار میانگین‌ها در هر شاخص پرداخته شد که در جدول شماره ۳ نشان داده شده‌است.

می‌کنند، زیرا آن‌ها بازتابی از ارزش‌ها، باورها و همچنین تجربه زیست افراد در محیط فیزیکی هستند (Kruger & Barkley, 2013).

۴. بحث و یافته‌ها

آمار و یافته‌های توصیفی این پژوهش که از ۳۸۷ پرسشنامه‌ای که قابل بررسی در تحلیل‌ها بودند، حدود ۴۸ درصد مرد و ۵۲ درصد زن بودند. از ۳۸۷ نفر حدود هفت درصد زیر ۲۰ سال، ۴۹ درصد بین ۲۰ تا ۴۰ سال، ۳۷ درصد بین ۴۰ تا ۶۰ سال و بالای ۶۰ سال هفت درصد را به خود اختصاص داده‌اند. نمودار شماره ۲ میزان تحصیلات و شغل جامعه نمونه را نشان می‌دهد.



جدول شماره ۲: شاخص‌های مرکزی

متغیرها	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها	میانگین	میان	حداقل	حداکثر
مستقل	کیفیت ادراک محیط سکونتی	فضای معمارانه و طراحی شهری	۲/۶۳	۲/۶۸	۱/۶۳	۳/۶۵
		امکانات	۲/۵۲	۲/۵۴	۱/۷۴	۳/۴۴
وابسته	کنش متقابل اجتماعی	تعامل اجتماعی	۳/۱۶	۳/۱۲	۱/۸۸	۴/۴۴
		عوامل زمینه‌ای	۳/۲۸	۳/۳۴	۱/۸	۲/۱۹
		تعلق خاطر	۳/۱۹	۳/۵	۱	۴/۷۵
			۳/۲۱	۳/۳۲	۱	۴/۷۵

جدول شماره ۳: وضعیت شاخص‌های کیفیت ادراک محیطی در محله باغ شاطر

شاخص‌ها	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف سطح میانگین	
				پایین‌ترین	بالاترین
فضای معمارانه و طراحی شهری	۱۲/۳۱۴	۳۲۰	۰/۰۰۰	۰/۳۷۶۹۲	۰/۴۳۷۲
راه شهری	۰/۹۹۸	۳۱۴	۰/۳۱۹	۰/۰۳۷۸۷	۰/۱۱۲۷
فضای سبز	۱/۹۸۱	۳۱۷	۰/۰۵۹	۰/۰۸۷۴۵	۰/۱۷۴۴
کیفیت معماری و طراحی شهری	۵/۱۶۵	۲۸۷	۰/۰۰۰	۰/۱۴۸۵۵	۰/۲۰۵۳
تعامل اجتماعی	۲۰/۳۷	۳۱۲	۰/۰۰۰	۰/۶۵۳۱۱	۰/۷۱۶۳
خدمات رفاهی	۳/۱۷۱	۳۳۱	۰/۰۰۲	۰/۱۰۶۲۹	۰/۱۷۲۳
خدمات تفریحی	-۱۲/۴۱۱	۳۱۷	۰/۰۰۰	-۰/۴۶۲۳۶	-۰/۳۸۸۹
خدمات تجاری	-۲/۷۹۱	۳۳۹	۰/۰۰۶	۰/۱۱۱۸۱	-۰/۰۳۲۹
خدمات حمل و نقل	۱۹/۰۵۸	۳۱۷	۰/۰۰۰	۰/۷۲۳۶۵	۰/۷۹۸۵
امکانات	۳/۵۸۱	۲۹۴	۰/۱۱۵	۰/۰۴۴۹۵	۰/۱۰۰۹
شیوه زندگی	۲۶/۲۶۶	۳۱۱	۰/۰۰۰	۰/۸۴۱۲۱	۰/۹۰۴۳
سلامت محیط	۲۶/۰۸۹	۳۲۸	۰/۰۰۰	۰/۷۸۶۸۰	۰/۸۴۶۲
نگهداری و مراقبت	۱۹/۵۲۲	۳۳۳	۰/۰۰۰	۰/۷۸۱۲۵	۰/۸۶۰۱
عوامل زمینه‌ای	۲۷/۶۶۲	۲۹۸	۰/۰۰۰	۰/۸۱۳۴۹	۰/۸۷۱۵
تعلق خاطر	۲۵/۴۴۵	۳۴۰	۰/۰۰۰	۰/۹۹۱۷۰	۱/۰۶۸۵

سکونتی بر کنش متقابل اجتماعی پیوسته، نخست رابطه میان مؤلفه‌های شاخص ادراک کیفیت محیط سکونتی و کنش متقابل اجتماعی به وسیله آزمون‌های خی‌دو و همبستگی پیرسون مورد بررسی قرار گرفت که نتایج آن در جدول‌های شماره ۴ و ۵ مشاهده می‌شود. به خاطر معنادار نبودن رابطه میان کنش متقابل اجتماعی و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی سن، جنس و تحصیلات از آوردن نتایج آزمون خی‌دو صرف نظر شد.

بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان بیان داشت که به جز سه شاخص خدمات، راه شهری و فضای سبز که اختلاف در آن‌ها معنادار نبوده، در سایر شاخص‌ها اختلاف به شکل معنادار بوده است. در میان شاخص‌ها، شهروندان به لحاظ خدمات تفریحی، از وضعیت کنونی راضی نبوده‌اند اما در سایر شاخص‌ها این رضایت به شکل قابل قبولی بوده است.

با توجه به نتایج به دست آمده و برای پاسخ به فرضیه اصلی تحقیق مبنی بر تأثیر هر کدام از مؤلفه‌های شاخص ادراک کیفیت محیط

جدول شماره ۴: ارتباط بین مؤلفه‌های کیفیت محیط سکونتی و تعامل اجتماعی

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معناداری
فضای معمارانه و طراحی شهری	۰/۱۰۳	۰/۰۰۰
راه شهری	۰/۲۰۱	۰/۰۰۰
فضای سبز	۰/۱۸۳	۰/۰۰۰
خدمات رفاهی	۰/۱۰۹	۰/۰۰۰
تعلق خاطر	۰/۳۱۴	۰/۰۰۰
خدمات تفریحی	۰/۱۵۱	۰/۰۰۰
نگهداری و مراقبت	۰/۲۹۹	۰/۰۰۰
سلامت محیط	۰/۱۰۱	۰/۰۰۰
شیوه زندگی	۰/۲۰۳	۰/۰۰۰
خدمات حمل و نقل	۰/۱۸۱	۰/۰۵۷
خدمات تجاری	۰/۱۲۲	۰/۰۹۲

جدول شماره ۵: بررسی ارتباط همبستگی میان متغیر مستقل و وابسته

متغیر وابسته	متغیر مستقل	ضریب همبستگی	سطح معناداری
کنش متقابل اجتماعی	کیفیت ادراک محیط سکونتی	۰/۷۴۳	۰/۰۰۰

نتایج آن در جدول‌های شماره ۶، ۷ و ۸ مشاهده می‌شود. نخست برای بررسی قابلیت مدل به منظور پیش‌بینی تغییرات کنش متقابل اجتماعی، مقدار آماره F مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به معناداری مقدار F در سطح خطای کمتر از یک درصد و میزان آن یعنی $۳۰۳/۷۶۱$ می‌توان بیان داشت که مدل رگرسیونی که شامل یک متغیر مستقل و یک متغیر وابسته است، مدل قابل قبولی بوده و شاخص‌های ادراک کیفیت محیط سکونتی می‌توانند تغییرات کنش متقابل اجتماعی را برآورد کنند (جدول شماره ۵).

با توجه به نتایج به دست آمده در جدول شماره ۴ بین شاخص‌های تعاملات اجتماعی با شاخص‌های تعلق خاطر، نگهداری و مراقبت، شیوه زندگی، خدمات رفاهی، راه شهری، خدمات تفریحی، فضای سبز، فضای معمارانه و طراحی شهری و سلامت محیط رابطه معنادار و مثبت برقرار است و رابطه معناداری بین شاخص‌های خدمات حمل و نقل و خدمات تجاری با تعامل اجتماعی برقرار نیست. در ادامه برای سنجش تأثیر مؤلفه‌های دارای ارتباط معنادار با کنش متقابل اجتماعی، مدل رگرسیون دوگانه مورد استفاده قرار گرفت که

جدول شماره ۶: توانایی تبیین تغییرات کنش متقابل اجتماعی به وسیله شاخص‌های ادراک کیفیت محیط سکونتی

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	معناداری
اثر رگرسیون	۱۵۷۳۰	۹	۳۵۶۴/۴۳۲۵		
باقیمانده	۱۶۳۳۳	۲۶۵	۳۱/۸۸۷۴	۳۰۳/۷۶۱	۰/۰۰۱
کل	۳۲۰۶۳	۲۷۴			

تعدیل شده^۱ برابر با $۰/۴۷۴$ است که بیان می‌دارد $۴۷/۴$ درصد از کل تغییرات کنش متقابل اجتماعی وابستگی به متغیر مستقل استفاده شده در این مدل قرار دارد. تقریباً نیمی از واریانس متغیر کنش متقابل اجتماعی را متغیر مستقل پیش‌بینی می‌کند.

سپس برای تعیین میزان تأثیر کل متغیر مستقل بر کنش متقابل اجتماعی بایستی ضریب تعیین تعدیل شده مورد محاسبه قرار می‌گرفت تا میزان کل تغییراتی که در کنش متقابل اجتماعی به وسیله سایر متغیرها صورت می‌گیرد، تبیین شود. جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها $۰/۶۵۸$ است که از همبستگی قابل قبول بین متغیرها حکایت دارد. ضریب تعیین

1 Adjusted R-square

جدول شماره ۷: ضریب همبستگی مؤلفه‌های کیفیت ادراک محیط و کنش متقابل اجتماعی

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	انحراف معیار برآورد
۱	۰/۶۵۸	۰/۴۸۱	۰/۴۷۴	۳/۵۳۴۸

محیط و خدمات تفریحی که سطح معناداری مقدار آن‌ها بالاتر از پنج درصد است، تأثیری بر کنش متقابل اجتماعی نداشته‌اند. متغیر نگهداری و مراقبت با ضریب رگرسیونی ۰/۳۹۴ بیشترین ضریب تأثیر را نسبت به سایر متغیرها نشان می‌دهد. سپس متغیرهای تعلق خاطر با ضریب ۰/۳۴۶، راه شهری با ضریب ۰/۱۹۹، شیوه زندگی با ضریب ۰/۱۲۳، فضای سبز با ضریب ۰/۱۱۲، خدمات تفریحی با ضریب ۰/۱۰۲۵ بیشترین ضرایب تأثیر رگرسیونی را روی کنش متقابل اجتماعی داشته‌اند. بر این اساس به ازای افزایش یک انحراف استاندارد در شاخص مراقبت و نگهداری، تعلق خاطر و راه شهری میزان کنش متقابل اجتماعی در شهروندان به ترتیب به میزان ۰/۳۹۵، ۰/۳۴۷ و ۰/۲ افزایش خواهد یافت.

در گام پایانی مدل ضریب تأثیر هر کدام از مؤلفه‌های کیفیت ادراک محیط سکونتی در کنش متقابل اجتماعی و میزان همبستگی بین آن‌ها مورد سنجش قرار گرفت که نتایج آن در جدول شماره ۸ نشان داده شده است.

بر اساس نتایج بنای به دست آمده که نشان‌دهنده ضریب رگرسیون استاندارد شده هر یک از شاخص‌های ادراک کیفیت محیط سکونتی بر کنش متقابل اجتماعی است، می‌توان سهم نسبی هر متغیر را در مدل مشخص نمود. همچنین مقایسه شاخص‌ها با یکدیگر نشان می‌دهد که:

تأثیر شش متغیر تعلق خاطر، نگهداری و مراقبت، راه شهری، شیوه زندگی، فضای سبز و خدمات تفریحی بر کنش متقابل اجتماعی معنادار است. اما شاخص‌های فضای معمارانه و طراحی شهری، سلامت

جدول شماره ۸: تأثیر شاخص‌های ادراک کیفیت محیط سکونتی در کنش متقابل اجتماعی و میزان همبستگی بین آن‌ها

مدل	ضرایب رگرسیونی استاندارد نشده		ضرایب رگرسیونی استاندارد شده	t	معناداری	همبستگی‌ها		
	B	انحراف معیار				بنا	همبستگی مرتبه	همبستگی
ثابت	۱۰/۳۵۵	۰/۷۵۴۸	۰/۰۸	۱۴/۰۱۸	۰/۰۰۰			
فضای معمارانه و طراحی شهری	۰/۰۷۸	۰/۰۳۶	۰/۰۸	۱/۴۱۲	۰/۰۶۳۲	۰/۱۰۳	۰/۰۰۶	۰/۰۰۳
راه شهری	۱/۱۴۸	۰/۰۹۱	۰/۱۹۹	۱۲/۱۶۲	۰/۰۰۰	۰/۲۰۱	۰/۱۴۴	۰/۱۲۰
فضای سبز	۰/۱۰۵	۰/۱۱۱	۰/۱۱۲	۱۰/۷۱۰	۰/۰۰۱	۰/۱۸۳	۰/۱۰۷	۰/۰۵۲
شیوه زندگی	۰/۰۹۷	۰/۰۳۸	۰/۱۲۳	۱۱/۱۲۲	۰/۰۰۰	۰/۲۰۳	۰/۱۲۱	۰/۰۶۹
سلامت محیط	۰/۰۲۳	۰/۰۴۳	۰/۰۰۶	۰/۵۴۲	۰/۰۵۱۴	۰/۱۰۱	۰/۰۱۲	۰/۰۰۶
نگهداری و مراقبت	۰/۷۱۴	۰/۰۴۸	۰/۳۹۴	۱۶/۸۷۹	۰/۰۰۰	۰/۲۹۹	۰/۱۹۸	۰/۱۵۰
تعلق خاطر	۰/۳۰۴	۰/۰۷۷	۰/۳۴۶	۱۴/۱۰۱	۰/۰۰۰	۰/۳۱۴	۰/۱۶۷	۰/۱۲۴
خدمات رفاهی	-۰/۰۳۳	۰/۱۱۷	-۰/۰۲۶	۱/۰۶۲	۰/۱۸۵۴	۰/۱۰۹	۰/۰۲۲	-۰/۰۱۴
خدمات تفریحی	۰/۹۵۰	۰/۱۲۳	۰/۱۰۲۵	۸/۲۵۹	۰/۰۰۳	۰/۱۵۱	۰/۰۶۵	۰/۰۴۱

متقابل اجتماعی محله باغ شاطر نقشی ندارند. بنابراین فرضیه‌های فرعی شماره ۱ و ۳ که نقش عوامل خوشایند بودن فضای محله از نظر معماری و شهرسازی و همچنین خدمات رفاهی را بر کنش‌های متقابل افراد ساکن در محله مثبت ارزیابی می‌کرد، رد می‌شوند. دلیل این امر را می‌توان با فرسودگی بافت و نامناسب بودن سیما و منظر و همچنین کمبود فضاهای خدماتی در سطح محله مرتبط دانست و فرضیه شماره ۲ که نقش عامل امکان رفت‌وآمد مناسب در محله را بر کنش‌های متقابل اجتماعی مثبت عنوان کرده بود، تأیید می‌گردد.

نتایج به دست آمده از تأثیر تعلق خاطر بر کنش متقابل اجتماعی همسو با دیدگاه فیشر (۱۹۷۷) است. فیشر در بررسی تعلق خاطر چهار نوع تعلق خاطر را بر می‌شمارد که سه نوع از آن‌ها شامل روابط اجتماعی در نهادهای محلی و با مردم می‌شود و یکی از آن‌ها به احساس فرد از محیط بر می‌گردد (Fischer, 1977). بر این اساس بخش زیادی از تأثیر تعلق خاطر بر کنش متقابل اجتماعی را می‌توان به خاطر نحوه روابط

۵. نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج به دست آمده از مقاله حاضر که در جدول همبستگی پیرسون و همچنین مدل رگرسیونی نشان داده شده و بر اساس فرضیه اصلی تحقیق رابطه معناداری میان کنش متقابل اجتماعی و شاخص‌های کیفیت ادراک محیط سکونتی در محله باغ شاطر وجود دارد؛ به طوری که بر اساس ضریب همبستگی پیرسون محاسبه شده (۰/۷۴۳) و ضریب تعیین تعدیل (۰/۴۷۴) به دست آمده بین متغیرهای کیفیت ادراک محیطی و تعامل اجتماعی رابطه مثبت و تقریباً قوی وجود دارد که با افزایش کیفیت ادراک محیطی میزان کنش متقابل اجتماعی افزایش می‌یابد. البته این روابط به تفکیک متغیرهای کیفیت ادراک مورد بررسی تفاوت‌های اساسی و مهمی را دارد و از بین نه متغیر مورد بررسی، رابطه شش متغیر معنادار است که این متغیرها شامل تعلق خاطر، نگهداری و مراقبت، راه شهری، شیوه زندگی، فضای سبز و خدمات تفریحی است و سایر متغیرها در کنش

References:

- Amérigo, M (2002). A psychological approach to the study of residential satisfaction. In: Aragonés, J.I., Francescato, G, Gärling, T. (Eds.), Residential Environments. Choice Satisfaction and Behavior Bergin & Garvey, Westport, CT, pp. 81–100.
- Bahraini, seyed hossein, and Golnaz Tajbakhsh. (1999). The concept of Territory in urban Spaces and The role of urban design in the realization. Honar-haye-Ziba, 6(0),18-31. [In Persian]
- Barker, R. G (1968). "Ecological Psychology: concepts and methods for studying in the environment of human behavior", Stanford, CA: standard university press.
- Barkley, J. R., & Kruger, L. E. (2013). Place meanings as lived experience. In Place-Based Conservation (pp. 89-98). Springer Netherlands.
- Bonaiuto, M. & Bonnes, M (2000). "Social-psychological approaches in environment – behavior studies", In Wapner and Demik, Theoretical perspective in environment Behavior research, 68- 78.
- Bonaiuto, M., Aiello, A., Perugini, M., Bonnes, M., Ercolani, A.P (1999). Multidimensional perception of residential environment quality and neighbourhood attachment in the urban environment. J. Environ. Psychol. 19, 331–352.
- Bonaiuto, M., Bonnes, M (1996). Multiplace analysis of the urban, pp. 21–42.
- Bonaiuto, Marino., Fornara, Ferdinando., Bonnes, Mirilia (2003). Indexes of perceived residential environment quality and neighbourhood attachment in urban environments: a confirmation study on the city of Rome. Landscape and Urban Planning 65. 41-52.
- Bonnes, M., Bonaiuto, M., Aiello, A., Perugini, M., Ercolani, A.P (1997). A transactional perspective on residential satisfaction. In: Despres, C., Piché, D. (Eds.), Housing Surveys. Advances in Theory and Methods. Crad, Que., Canada, pp. 99–135.
- Calthorpe, Peter (1989). The Pedestrian pocket, in Doug, Kelbaugh (ed.) Pedestrian Pocket Book.
- Canter, D (1977). The Psychology of Place. Architectural Press, London, pp. 51–74.
- Canter, D (1983). The purposive evaluation of places: a facet approach. Environ. 15, 659–698.
- Cooper Marcus, C., Francis, C (1998). People Places: Design Guidelines for Urban Open Space. John Willey & Sons, New York, pp. 45–68.
- Danshpour, S.A. & Charkhchian. M. (2007). Fazaha-

اجتماعی که فرد با مردم و نهادهای اجتماعی برقرار کرده، مرتبط دانست. از سوی دیگر، فضا عنصر جدانشدنی ساخت مادی زندگی اجتماعی است و آن را نمی‌توان جدا از جامعه و روابط اجتماعی فهمید و بنا به نظر لینچ (۱۹۷۲) فضای شهری، صحنه‌ای است که داستان زندگی جمعی در آن گشوده می‌شود و در این فضا فرصت برقراری ارتباط میان افراد به وجود آمده و افراد در یک محیط اجتماعی جدید با هم ارتباط برقرار می‌کنند (Lynch, 1972). فضای شهری در صورتی که بتواند در مسیر تسهیل جریان شهروندی از طریق حس تعلق انسان به محیط بپردازد، می‌تواند در بهبود کنش متقابل اجتماعی بی‌وسه گام بردارد و در نتیجه موجب بهبود کیفیت محیط سکونتی گردد. احساس تعلق به محیط در ساکنان یک محیط، موجبات برقرار ارتباط میان آن‌ها را فراهم می‌سازد؛ زیرا همسو با دیدگاه پارسونز، دو رکن اساسی که سبب ایجاد یک کنش متقابل می‌شوند (یعنی داشتن هدف برای برقراری ارتباط با ساکنان محله و عناصری که تحت نظارت وی در محیط نیستند و بایستی دیگران را نیز مشارکت داد) را در خود دارد (Parsons, 1972). بنابراین دلیل همسویی تعلق خاطر با کنش متقابل اجتماعی در محله باغ شاطر را می‌توان بالابودن حس تعلق دانست. این امر نیز به دلیل ساختار محله و قدمت ساکنان آن است که باعث شکل‌گیری اهداف مشترکی در راستای حفظ و بهبود فضای محله‌ای و تعامل ساکنان می‌شود.

راه‌های محلی که در یک واحد اجتماعی مانند واحد همسایگی محله وجود دارد با ایجاد فعالیت‌های اختیاری مانند قدم‌زدن، ایستادن یا نشستن و لذت از حضور در فضا و فعالیت‌های اجتماعی مانند احوال‌پرسی و گفت‌وگو می‌توانند تعاملات اجتماعی را به نحو معناداری تحت تأثیر قرار دهند. نتایج این تحقیق همسو با نظرات پیتر کالتورپ (۱۹۸۹) و اصول و دستورالعمل‌های شهرسازی جدید است که ایجاد واحدهای همسایگی با قابلیت پیاده‌روی بالا را از عوامل اصلی ایجادکننده تعاملات اجتماعی و بهبود کیفیت دوستانه محیطی می‌دانند (Calthorpe, 1989). شهرسازی جدید طراحی خیابان محلی را نه محلی برای عبور و مرور بلکه محل تبلور تعاملات اجتماعی فرض می‌کند. از ۱۹۸۰ میلادی شهرگرایان جدید در زمینه توسعه واحدهای همسایگی به‌کار پرداختند که نه تنها برای مردم این امکان را فراهم آورد که از پیاده‌روی لذت ببرند بلکه این امکان وجود داشته باشد که ساکنان، پیاده تا فضاهای عمومی و مراکز خرید اطراف بروند. این نوع طراحی‌ها، فرصت‌هایی را برای پیاده‌روی ایجاد کرد و به نوبه خود موجب بهبود کیفیت ادراک محیط سکونتی و افزایش تعامل اجتماعی و سرمایه اجتماعی ساکنان واحد همسایگی گردید. همین‌طور با نتایج تحقیق ترابی و رفیعیان مبتنی بر رابطه معنادار اجتماع‌پذیر بودن فضا که یکی از خصوصیات کالبدی فضا محسوب می‌شود، با ارتقای تعاملات اجتماعی همسو بوده و بیانگر تأثیر کیفیت محیطی در ارتقای تعاملات اجتماعی است (Torabi, 2012; Rafieyan et al., 2012). دلیل همسویی این امر را نیز می‌توان به ساختار شبکه معابر و استخوان‌بندی کلی این محله مرتبط دانست که علی‌رغم قدیمی بودن و فرسودگی ساختار در شکل‌گیری فضاهای مناسب و سازگار با تعاملات اجتماعی نقش مؤثری ایفا می‌نماید.

- Ma: The MIT press.
- Madanipour A. (2000). Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-Spatial Process, Translated by: Mortezaie F., Second Publish. Tehran: Processing and Urban Planning Company Publications. [In Persian]
 - Marans, Robert W (2003). Understanding environmental quality through quality of life, the 2001 DAS and objective indicators, Paper submitted for a special issue of the Journal of Landscape and Urban Planning.
 - Matlabi, Ghasem .(2001). Environmental Psychology, New knowledge in the service of architecture and urban design. Honar – ha – ye Ziba, No. 10, 52-67. [In Persian]
 - McMillan, D. W., & Chavis, D. M (1986). Sense of Community: A Definition and Theory. Journal of Community Psychology, 14(1), 6–23.
 - Mortazavi, shahnaz. (2001). Environmental psychology and its application. Tehran: Shahid Beheshti University Press. [In Persian]
 - Naghizadeh, Mohammad. (2007). Perception of Beauty and City Identity (in the Light of Islamic Thought). Isfahan: Department of Urbanism and Architecture. [In Persian]
 - Parsons, Talcott (1972). Sociologie americaine, Paris, Armand Colin.
 - Pol, E (2002). “The theoretical background of the city identity-sustainability network”,
 - Porteous, J. Douglas., (1971). Design with People-the Quality of the Urban Environment, Environmental and Behavior, Published in Environment and behavior: eb; an interdisciplinary journal No 3, 155-178.
 - Rafeiyan, M., & Mavlouidi, J. (2012). Approaches and Methods for Measuring the Quality of Urban Residential Environment. Azarakhsh, Tehran. [In Persian]
 - Rafieyan, M & Khodaie, Z. (2009). The indicators and criteria that affect citizen satisfaction with urban public spaces. Journal of Rahbord, 18 (53): 227-248. [In Persian]
 - Rapoport A. (2012). The Meaning of The Built Environment: A Nonverbal Communication. Tehran: Processing and Urban Planning Company Publications.
 - RIVM (2002). the morbidity af asthma and chronic obstructive pulmonary disease in the nether elands, workshop livability, P 13, rapport.
 - Salibi, Jacenth. (2011). An Analysis on the Contribution ye omumi va awamele moaser bar hayat- e jammei [Public space and the ingredients influenced the public living]. Journal of Bagh-e Nazar, 4 (7): 19-28. [In Persian]
 - Ejtehadi, Mostafa. (2004). The Range of Social Interaction. Human Sciences, NO. 41-42 , 1–12. [In Persian]
 - Fathi, Soroush. (2012). An analysis of social relations in sustainable urban space. Journal of Iranian Social Development Studies, No. 4, 64-67. [In Persian]
 - Fischer, C. S (1977). Networks and places: Social relations in the urban setting. New York: The Free Press.
 - Francescato, G (2002). Residential satisfaction research: the case for and against. In: Aragonés, J.I., Francescato, G., Gärling, T. (Eds.), Residential Environments. Choice Satisfaction and Behavior. Bergin & Garvey, Westport, CT, pp. 15–34.
 - Gans ,H (1962). The Urban Villagers, New York: Free Press, pp. 12–28.
 - Gifford, Robert. (1998). Psychology of residential environments (translation: Vahid Ghobadian). Architecture and culture, No. 30, 71-92.
 - Haggerty, L.J (1982). Differential social contact in urban neighborhoods: environmental vs. sociodemographic explanations. Sociological Quarterly 23, 359–372.
 - Helly, D., Barsky, R. F., & Foxen, P (2003). Social Cohesion and Cultural Plurality. Canadian Journal of Sociology, 28(1), 19–42.
 - Homans, George Caspar (1961). Social behavior: its elementary forms. London: Routledge & Kegan Paul, pp. 221- 368.
 - Huang, Shu. & Chun, L (2006). ”A study of outdoor interactional spaces in high-rise housing”, journal of landscape & urban planning, 78, 193-204.
 - Johnston, R. J (1991). A Question of Place. Exploring the Practice of Human Geography. Oxford: Blackwell.
 - Kerlinger, Fred N., Elazar, J. p (1973). Multiple regression in behavioral research. New York: Holt, Rinehart & Winton, Inc.
 - Khatibi, azam. (2017). Sociological explanation of neighborhood interactions and its effect on the sense of social vitality. Urban sociological studies. No.22, 107-134. [In Persian]
 - King, Samuel (2002). Sociology (Hamadani, Moshfegh., Trans).Tehran: Amirkabir Publishers.
 - Lynch, K (1972). The Image of the City. Cambridge,

- Translated by Jadja Wolf. Frankfurt: Suhrkamp Verlag, pp. 16-114.
- Torabi, Mohammad. (2012). Neighborhood design based on the effect of physical characteristics of public open space in increasing interactions and social behavior. Master Thesis, Urban Design, Tarbiat Dabir Shahid Rajaei University. [In Persian]
 - Van Kamp, Irene and et al., (2003). urban environmental quality and human well-being toward a conceptual framework and demarcation of concepts: a literature study, published by Landscape and Urban Planning, journal, 65, pp. 5-18.
 - Van poll, R (1997). The perceived quality of the urban residential environment: A multi attribute evaluation, Center for environmental studies (IVEM), University of Groningen, The Netherland.
 - Weber, Max (1972). Wirtschaft und Gesellschaft, Tuebingen: JCB Mohr. Vol. 12, No. 1, pp. 13.
 - Wiese, Leopold von (1955). System der Allgemeinen Soziologie. Berlin: Gruyter.
 - of Nonverbal Communication in Social Interaction. Institute for humanities and cultural studies, NO.2, 101-119. [In Persian]
 - Scotthanson C., Scotthanson K., (2005). The Cohousing Handbook: A Place for Community. (1st ed), Canada: New Society Publishers.
 - Seifolddini, Faranak. (2002). Dictionary of Urban and regional Planning. Shiraz: Shiraz University Press. [In Persian]
 - Sharepour, M. (2012). Urban Sociology. Tehran: Samt Publication. [In Persian]
 - Statistical Center of Iran. (2011). The population and housing censuses. Tehran: Statistical Center of Iran press. [In Persian]
 - Tahmasebi, Arsalan & Behzadfar, Mustafa. (2013). Recognition and assessment of influential elements of social interaction: The scientific journal or NAZAR research center(Nrc) for Art. Architecture & Urbanism, vol.10, NO.25, 87-98. [In Persian]
 - Tarde, Gabriel de (2003). Die Gesetze der Nachahmung

نحوه ارجاع به مقاله:

سعیدی مطلق، محمدحسن؛ براتی، ناصر (۱۴۰۰)، تاثیر شاخص های کیفیت ادراک محیط سکونتی بر کنش متقابل اجتماعی پیوسته در محله باغ شاطر تهران، مطالعات شهری، 10 (38)، 63-76. doi: 10.34785/J011.2021.617/Jms.2021.133
http://www.urbstudies.uok.ac.ir/article_61437.html

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.



